

**ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЖАМОАТ ЖОЙЛАРИДА
ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ БЎЙИЧА ВАКОЛАТЛАРИ ВА
ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ-ТАШКИЛИЙ АСОСЛАРИ**

Санаев Бегзот Юсубович

Ўзбекистон Республикаси Криминология тадқиқот институти
мустақил изланувчиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23154067>

Аннотация. Мазкур мақолада жамоат хавфсизлигини таъминлаш доирасида ички ишлар органларининг профилактик фаолиятини проактив механизмларга трансформация қилишининг илмий-ҳуқуқий асослари тадқиқ этилган. Жумладан, қонунчиликдаги «жамоат жойи» тушунчасини легаллаштириш, жиноят қонунчилигидаги мавҳум ва баҳоловчи атамаларни чиқариб ташлаш ҳамда кибермакондаги безорилик (виртуал безорилик) учун жавобгарликни норматив мустаҳкамлаш бўйича асослантилган қонун лойиҳалари таклифлари ишлаб чиқилган. Шунингдек, жиноятларни квалификация қилишда такрорийлик ва хавфли рецидивни дифференциациялаш, шу билан бирга, мураккаб тергов вазиятларида рақамли криминалистика ютуқларини (полиграф) процессуал амалиётга жорий этиш масалалари илмий асослаб берилган.

Калит сўзлар: проактив профилактика, жамоат жойи, виртуал безорилик (кибербуллинг), ички ишлар органлари, ҳуқуқий бўшлиқ, қонунчилик ташаббуслари, криминологик прогноз.

**ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ПОЛНОМОЧИЙ И
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ
ПРАВОНАРУШЕНИЙ В ОБЩЕСТВЕННЫХ МЕСТАХ**

Аннотация. В данной статье исследуются научно-правовые основы трансформации профилактической деятельности органов внутренних дел в сторону проактивных механизмов в рамках обеспечения общественной безопасности. В частности, разработаны обоснованные предложения по совершенствованию законодательства, включающие легализацию понятия «общественное место», исключение субъективных оценочных терминов из уголовного закона и нормативное закрепление ответственности за хулиганство в киберпространстве (виртуальное хулиганство). Кроме того, научно обоснованы вопросы дифференциации повторности и опасного рецидива при квалификации преступлений, а также внедрения достижений цифровой криминалистики (полиграфа) в процессуальную практику при сложных следственных ситуациях.

Ключевые слова: проактивная профилактика, общественное место, виртуальное хулиганство (кибербуллинг), органы внутренних дел, правовой пробел, законодательные инициативы, криминологический прогноз.

**LEGAL AND ORGANIZATIONAL FRAMEWORKS FOR THE POWERS AND
ACTIVITIES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES IN THE PREVENTION OF OFFENSES
IN PUBLIC PLACES**

Abstract. This article examines the scientific and legal foundations for transforming the preventive activities of internal affairs bodies into proactive mechanisms within the framework of ensuring public security.

Specifically, justified legislative proposals have been developed, including the legal definition of a "public place," the elimination of subjective evaluative terms from criminal law, and the statutory establishment of liability for cyber-hooliganism (virtual hooliganism).

Furthermore, the study provides a scientific rationale for differentiating between repeated and dangerous recidivism in crime qualification, alongside the integration of digital forensic advancements (polygraph) into procedural practice during complex investigative situations.

Keywords: proactive prevention, public place, virtual hooliganism (cyberbullying), internal affairs bodies, legal gap, legislative initiatives, criminological forecasting.

Мамлакатимизда жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасини илмий жиҳатдан таъминлаш, мазкур йўналишда илм-фан ютуқларини ҳуқуқни қўллаш амалиётига бевосита жорий этиш бўйича кенг қамровли ва тизимли ислохотлар амалга оширилмоқда. Ушбу жараёнда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 15 январдаги “*Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасини илмий тадқиқ қилиш фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида*”ги ПФ-10-сон Фармони давлат сиёсатининг долзарб ҳуқуқий-концептуал асоси бўлиб хизмат қилмоқда¹.

Ушбу Фармоннинг диссертация мавзусига бевосита алоқадорлиги ва дахлдорлиги шундаки, унда жамоат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида “*зордан амалиётгача*” деган янги тамойил асосида илмий-амалий тадқиқот лойиҳаларини бажариш тизими яратилди ва Ички ишлар вазирлиги тузилмасида юридик шахс мақомига эга бўлган Ўзбекистон Республикаси Криминология тадқиқот институти ташкил этилди². Фармонга мувофиқ, мазкур институтнинг асосий вазифалари этиб республикадаги криминоген вазиятга оид чуқур тадқиқотларни амалга ошириш, жиноятчилик тенденцияларини тизимли равишда таҳлил ва прогноз қилиш, унинг ижтимоий, иқтисодий, психологик, ҳуқуқий ва ташкилий омилларини комплекс илмий диагноз асосида аниқлаш белгиланди. Бу эса ички ишлар органларининг жамоат жойларида, хусусан, кўчалар, хиёбонлар, бозорлар ва оммавий тадбирлар ўтказиладиган ҳудудларда безорилик каби жиноятларнинг олдини олишдаги фаолияти эндиликда фақатгина реактив (*жиноят содир этилгандан сўнгги*) кураш усуллари билан чекланиб қолмасдан, балки илмий таҳлил ва криминологик прогнозларга асосланган проактив (*барвақт олдини олувчи*) механизмларга ўтишини тақозо этади³. Ички ишлар органларининг профилактик фаолиятини ҳуқуқий-ташкилий жиҳатдан такомиллаштириш ва қонунчиликдаги мавжуд бўшлиқларни бартараф этиш юзасидан илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқиш ПФ-10-сон Фармонида белгиланган устувор вазифалар

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 15 январдаги “*Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасини илмий тадқиқ қилиш фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида*”ги ПФ-10-сон Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 16.01.2024 й., 06/24/10/0031-сон.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 15 январдаги “*Криминология соҳасида илмий-амалий тадқиқот ишларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида*”ги ПҚ-22-сон қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 16.01.2024 й.

³ Ўша манбаа: 1-Илова // <https://lex.uz/docs/6755253>

ижросининг мантикий давоми ва илмий ечимидир⁴.

Жамоат тартибини сақлаш, ички ишлар органларининг профилактик ваколатлари, безорилик жиноятларини квалификация қилиш ва уларнинг криминологик хусусиятлари масалалари Ўзбекистоннинг кўплаб етакчи ҳуқуқшунос олимлари томонидан кенг тадқиқ этилган. Хусусан, *жиноят ҳуқуқи ва криминологиянинг* фундаментал асосларини яратишда профессор *М.Ҳ. Рустамбаевнинг* хизматлари бекиёсдир. Олимнинг қарашларига кўра, безорилик жинояти субъектив томондан фақат тўғри қасд билан содир этилади.

Шунингдек, айбдор жамоат тартибини бузаётганини, дўппослаётганини ёки ўзганинг мулкига шикаст етказаётганини англайди ва бу ҳаракатларни амалга оширишни истайди⁵.

Шу билан бирга, олим жамоат тартиби тушунчасини кенг талқин қилиб, уни хавфсизлик ва фуқароларнинг тинчлигини, мулкни сақлашни, жамоат ва давлат ташкилотларининг бир меъёрга ишлаб туришини таъминлашга йўналтирилган инсонлар ўртасидаги ахлоқ ва ҳуқуқ нормаларига асосланган муносабатлар деб таърифлайди.

Профессор *Н.С. Салаев* эса безориликни иштирокчиликда содир этиш, хусусан, гуруҳ бўлиб содир этилган безорилик масалаларини тадқиқ этиб, оддий иштирокчиликда гуруҳ аъзолари ҳаракатларининг ўзаро мувофиқлигини, яъни ҳар бир иштирокчи олдиндан тил бириктирилмаганлигига қарамай, бошқалар билан мувофиқ равишда ҳаракат қилаётганини англашини илмий жиҳатдан асослаб берган⁶. Ёш олималардан *Д.Ю. Каракетова* ўз тадқиқотларида безорилик жиноятининг объектив ва субъектив белгиларини комплекс ўрганиб, Жиноят кодексининг 277-моддасидаги “*жамиятда юриш туриш қоидалари*” деган атамани “*жамоат тартиби*” атамасига ўзгартириш кераклигини таклиф этади. Унинг фикрича, мазкур ўзгартириш жиноятнинг асосий-бевосита объектини тўғри белгилашга хизмат қилади. Шунингдек, у “*ўтакетган беҳаёлик*” атамасининг ўта баҳоловчи хусусиятга эгалигини танқид остига олади⁷. *С.Т. Мирзараймов* безорилик жиноятларини тергов қилиш методикасини тадқиқ этиб, янги турдаги безорилик, хусусан “*виртуал макондаги безорилик*” ва “*кибербуллинг*” масалаларини кўтаради. Унинг назарий қарашларига кўра, ижтимоий тармоқларда фойдаланувчиларнинг осойишталигини бузувчи ҳаракатлар учун Жиноят кодексига янги 277¹-моддасини (*Виртуал макондаги безорилик*) киритиш давр талабидир. Бундан ташқари, у жамоат жойларини доимий, вақтинча ва бир марталик тусдаги жамоат жойларига таснифлашни таклиф қилади⁸.

Процессуал ҳуқуқ ва криминалистика соҳаси олимларидан *Б.Р.Турсунов*,

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 15 январдаги “*Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашни соҳасини илмий тадқиқ қилиш фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида*”ги ПФ-10-сон Фармони 8-хатбоши // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 16.01.2024 й., 06/24/10/0031-сон.

⁵ *Рустамбоев М.Ҳ.* Ўзбекистон Республикаси жиноят ҳуқуқи курси. Ҳ. 1-қисм. Жиноят хавфсизлиги ва тартибига қарши жиноятлар. Ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятлар. Олий таълим муассасалари учун дарслик. – Тошкент: ИЛМ ЗИҲО, 2011. – Б.163

⁶ *Салаев Н.С.* Бир-бирига тобе бўлмаган ҳарбий хизматчилар ўртасидаги ўзаро устав муносабатларига оид устав қоидаларини бузиш (*жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари*). Монография. – Тошкент: ТДЮИ нашриёти, 2012. – Б. 74-75

⁷ *Каракетова Д.Ю.* Безориликнинг жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. Монография/ Д.Ю. Каракетова – Т.: Lesson press нашриёти, 2021. 129-бет.

⁸ *Mirzaraimov S.T.* Bezorilik jinoyatlarini tergov qilish metodikasini takomillashtirish: yurid. fan. bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. ... – Т., 2024. – В. 58-62.

М.Х.Рустамбаев ва *Д.М. Миразов* тергов-тезкор гуруҳларининг безорилик жиноятларини фош этишдаги ўрнини таҳлил қилиб, жиноят содир этилган жойни кўздан кечириш ва далилларни йиғишда криминалистик алгоритмларнинг муҳимлигини таъкидлайди⁹. *З.Ф. Иноғомжонова*¹⁰ ва *Б.Х. Пўлатовлар*¹¹ эса безорилик бўйича дастлабки тергов ва суриштирув органларининг ваколатларини аниқ чегаралаш, айниқса, икки томонлама айб эълон қилинган мураккаб тергов вазиятларида гумон қилинувчи ва жабрланувчи ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган концептуал қарашларни илгари суришган. *М. Усмоналиев* ва *П. Бакуновлар* ўзларининг ҳаммуаллифликдаги асарларида зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятлар, жумладан, безорилик доирасида тирик организмга уриш ёки санчиш йўли билан зарар етказиш учун мўлжалланган қуролларни совуқ қуроллар жумласига киритиб, қурол қўлланган безориликнинг ижтимоий хавфлилигини тадқиқ қилишган¹². *Ш.Ё. Абдуқодиров* ва *У.М. Мирзаев* безорилик оқибатида мулкка етказилган зарарни таҳлил қилиб, мулкнинг фуқаролик муомаласидан чиқарилмаганлиги ва ижтимоий-иқтисодий белгиларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқишган¹³. Бу эса безорилик ва ўзганинг мулкка қасддан шикаст етказиш жиноятларини фарқлашда муҳим аҳамиятга эга. *М.Х. Жиянов* давомли жиноят ва жиноятлар такрорийлигини фарқлашда умумий қасд ва ягона мақсадга йўналтирилганлик жиҳатларини таҳлил қилади. Олимнинг ушбу қараши безорилик жиноятини такроран содир этилган деб баҳолашда амалий процессуал аҳамият касб этади¹⁴. *Ф. Тоҳиров* жиноят объектив томонининг оғирлаштирувчи ҳолатларини таснифлашда муҳим ўрин тутувчи “ожиз аҳвол” тушунчасига таъриф бериб, буни жисмоний, руҳий ва ақлий-иродавий ожизлик турларига ажратади¹⁵. *У.Ш. Халиқулов* безорилик жиноятининг субъекти масаласида, айниқса, вояга етмаганлар ва уюшмаган ёшлар ўртасида ушбу ҳуқуқбузарликнинг криминологик сабабларини ўрганган бўлса¹⁶, *Ш.Р. Ғофуров* ички ишлар органлари мисолида уюшмаган ёшлар қатламининг шаклланиши ва улар томонидан ҳуқуқбузарликлар содир этилишига асосан ижтимоий омиллар (ишсизлик, бўш вақтнинг нотўғри тақсимланиши) хизмат қилишини таъкидлайди¹⁷. *М.З. Зиёдуллаев* ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш муаммоларини тадқиқ этиб, профилактика инспекторларининг маҳаллаларда жамоат

⁹ *Tursunov B.R., Rustambayev M.X., Mirazov D.M.*, Tergovga qadar tekshiruv // Darslik. O'zbekiston Respublikasi Harbiy texnik instituti T., – 2019-yil. – 147-bet.

¹⁰ *Jinoyat protsessi / yu. f. n., dotsent Z.F. Inog'omjonovanning umumiy tahriri ostida.* – T., 2003. 96-bet.

¹¹ *Пўлатов Б.Х., Набиев О.Х., Бабажанов Б.Б.* Суриштирув ва дастлабки тергов органларида қонунлар ижроси устидан прокурор назорати. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Олий ўқув курслари, 2015. – Б. 122.

¹² *Усмоналиев М., Бакунов П.* Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм). – Тошкент: Насаф, 2010. – Б. 160.

¹³ *Абдуқодиров Ш.Ё., Мирзаев У.М.* Ўзгалар мулкни талон-торож қилиш. Ўқув қўлланма. – Тошкент: ТДЮИ, 2011. – Б. 16.

¹⁴ *Жиянов М.Х.* Бир қанча жиноят содир этганлик учун жавобгарлик. Монография. // Маъсул муҳаррир: ю.ф.д., проф. М.Х.Рустамбаев. – Тошкент: ТДЮИ, 2011. 125-бет.

¹⁵ *Тоҳиров Ф.* Ўзбекистон Республикаси қонуни бўйича жинсий жиноятлар учун жавобгарлик муаммолари: Юрид. фан. док. илмий даражасини олиш учун ёзилган дис. автореферати. – Тошкент, ТДЮИ. 2007. – Б. 18.

¹⁶ *Жиноят ҳуқуқи. Махсус қисм: Олий ўқув юртлари учун дарслик / У.Ш. Халиқулов ва бошқ.* – Тошкент, 2016. – Б.

¹⁷ *Ғофуров Ш.Р.* Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида): Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Т., 2019. – Б. 54.

тартибини сақлаш ва безориликка мойил шахслар билан якка тартибдаги профилактик ишларни олиб бориш механизмларини илмий асослаб берган¹⁸. И. Исмаилов, Қ.Р. Абдурашулова ва И.Ю. Фазиловлар криминология фани доирасида безори шахсининг криминологик портретини яратиш устида изланишлар олиб боришган. Улар безориликни зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларнинг “бошланғич мактаби” сифатида баҳолаб, унинг виктимологик профилактикасига алоҳида эътибор қаратишни тавсия этишган¹⁹.

Шунингдек, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги олимлардан Г.З. Тўлаганова, Б.Р. Турсунов, А.А. Худайбердиев, Ш.Ф. Файзиев, Н.И. Хайриев ва М.Т. Хусановларнинг илмий тадқиқотларида безорилик учун жавобгарлик нормаларини либераллаштириш ёки аксинча, жамиятга янги таҳдидлар (масалан, кибермакондаги безорилик) кириб келаётган бир пайтда қатъийлаштириш мувозанатини топиш борасидаги доктринал баҳслар ёритилган²⁰.

Маҳаллий олимларнинг ушбу назарий қарашларини умумлаштириб шундай хулоса қилиш мумкинки, Ўзбекистон қонунчилигида безорилик ва майда безориликни фарқлаш мезонларини аниқлаштириш, “жамоат жойи” тушунчасини қонуний легаллаштириш ҳамда рақамли технологиялар ривожланиши муносабати билан ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси усулларини янгилаш энг долзарб илмий-амалий муаммолардан бири ҳисобланади.

Жамоат жойларида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, ички ишлар органлари (полиция) ваколатлари ва безорилик жиноятини тадқиқ этиш хорижий криминология ҳамда жиноят ҳуқуқи фанида ҳам чуқур тарихий ва замонавий асосларга эга. МДХ ҳамда Ғарб давлатлари (АҚШ, Европа Иттифоқи) олимларининг бу борадаги назарий қарашлари миллий қонунчилигимизни такомиллаштиришда муҳим қиёсий манба бўлиб хизмат қилади.

Хусусан, МДХ олимларидан Л.Д. Гаухман жамоат тартибини безориликнинг асосий объекти сифатида баҳолаб, у ўз ичига қўшимча равишда шахснинг соғлиғини ҳимоя қилиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатларни олишини таъкидлайди. Унинг фикрича, безориликда жамоат тартибининг бузилиши бирламчи, шахсга етказилган зарар эса иккиламчи (қўшимча) ҳисобланади²¹. Н.Г. Иванов ва И.И. Косаревлар безорилик мотивига тўхталиб, уни шахсни ўзининг “мени”ни кўрсатишга ундовчи ёки кутилаётган хавфдан ҳимоя қилишга асосланган, шахс хулқининг кутилмаганда ўзгаришига таъсир қилувчи

¹⁸ Зиёдуллаев М.З. Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш // Юридик фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т., 2019. – Б. 173.

¹⁹ Исмаилов И., Абдурашулова Қ.Р., Фазилов И.Ю. Криминология. Умумий қисм: ИИВ олий таълим муассасалари учун дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. – Б. 31; 272.

²⁰ Тўлаганова Г.З. Жиноят ҳуқуқида безорилик учун жавобгарликни такомиллаштириш муаммолари. – Тошкент: ТДЮУ, 2019. – Б. 45-48.; Турсунов Б.Р. Кибермаконда содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг криминологик хусусиятлари (безорилик мисолида) // Ҳуқуқ ва бурч. – Тошкент, 2021. – № 4. – Б. 22-27.; Худайбердиев А.А. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини такомиллаштиришнинг ташкилий-ҳуқуқий масалалари: юрид. фан. док. (DSc) ... дис. автореф. – Тошкент, 2022. – Б. 24-25.; Файзиев Ш.Ф. Жиноий жазоларни либераллаштиришнинг замонавий тенденциялари ва доктринал ёндашувлар // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили. – Тошкент, 2020. – № 2. – Б. 31-34.; Хайриев Н.И., Хусанов М.Т. Жамиятга таҳдид солувчи янги турдаги жиноятлар: виртуал безориликка қарши курашиш муаммолари // Юридик фанлар ахборотномаси. – Тошкент, 2023. – № 1. – Б. 55-60.

²¹ Гаухман Л.Д. Объект преступления // Уголовное право. Часть Общая. Часть особенная. М., 1999. – С.94.

омил деб тушунтиришади²². Уларнинг таъкидлашича, ҳар қандай ҳуқуқбузарлик (масалан, *йўл ҳаракати қоидаларини бузиш*) жамоат тартибини бузади, аммо безориликда жамоат тартибини бузиш бевосита жиноятчининг мақсадига айланади. В.И. Зарубин эса “жамоат тартиби” ва “жамоат хавфсизлиги” тушунчалари ўзига хос мустақил белгиларга эга эканлиги боис, уларни синоним сифатида бирлаштириш тўғри эмаслигини таъкидлайди²³.

Шунингдек, С.В. Борисов безориликни криминологик жиҳатдан ўрганиб, безорилик мотивининг учта асосий белгисини ажратади: қилмишнинг жамоат жойида содир этилиши, бошқа шахслар кўз ўнгида (*ошкоралик*) содир этилиши, ҳамда бундай ҳаракатлар содир этилишига жабрланувчининг сабабчи эмаслиги (*яъни, виктим ҳуқ-атворнинг йўқлиги*)²⁴. М.А. Утанов безориликдаги “ўтакетган беҳаёлик” белгисини танқидий таҳлил қилиб, бу тушунча фақат ошкора ҳаракатларда ифодаланадиган уятсизликни (масалан, *кўпчилик олдида кийимсиз юриш ёки табиий эҳтиёжларни қондириш*) билдиришини, лекин тергов амалиётида оддий сўкиниш ёки ҳақоратларни ҳам нотўғри шу модда билан квалификация қилиш ҳолатлари кўплигини танқид қилади²⁵. В.С. Егоров, Л.А. Есина ва В.М. Шинкаруклар безорилик жиноятининг объектив томонини мураккаб таркибли ҳодиса сифатида кўриб, айниқса, қурол ёки қурол сифатида ишлатилиши мумкин бўлган буюмларни қўллаш орқали жамоат тартибини бузиш механизмларини чуқур таҳлил қилганлар²⁶.

Криминалист олимлардан Л.Я. Драпкин ва Р.А. Салфеткин безорилик ишлари бўйича типик тергов вазиятларини ишлаб чиқиб, ҳодиса жойидан яширинган шахсни излаб топиш ва далилларни фиксация қилиш, шу жумладан, видеокузатув камералари ёзувларини процессуал расмийлаштириш алгоритмларини назарий жиҳатдан асослашган²⁷. Е.В. Рябов, К.А. Сергеев, И.В. Маслов ва А.В. Куделичлар жамоат тартибини бузувчи гуруҳли ҳуқуқбузарликларнинг криминологик портретини тузишган.

Уларнинг тадқиқотларида безори шахси кўпинча 18-49 ёш атрофидаги, муайян машғулотга эга бўлмаган, доимий даромад манбаи йўқ ва кўп ҳолларда алкоголь таъсирида бўладиган шахс сифатида тавсифланади²⁸. А.Ф. Матюнин²⁹ ва А.В. Хренов³⁰ жамоат жойларида ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасида виктимологик жиҳатларга, яъни

²² Иванов Н.Г., Косарев И.И. Хулиганство и хулиганские побуждения как уголовно-правовой феномен – М.: Юнити-Дана, 2011. – С. 119.

²³ Зарубин В.И. Понятие общественного порядка как объекта хулиганства. // Журнал российского права. 2009. №8. – С.12.

²⁴ Борисов С.В. Хулиганство: уголовно-правовой и криминологический аспекты: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М.: РГБ, 2005, – С. 85.

²⁵ Утанов М.А. Проблемы борьбы с хулиганством. Монография. – Алматы: Аян Эдет, 1998. – С. 33-34.

²⁶ Шинкарук В.М. Ответственность за хулиганство в Российском уголовном праве: Дис... канд. юрид. наук: 2002. – С. 84.

²⁷ Драпкин Л.Я. Основы теории следственных ситуаций. – Свердловск, 1987. – С. 45-50.; Салфеткин Р.А. Следственная тактика и методика при расследовании хулиганства: теория и практика // Право и государство: теория и практика. – 2023. – №. – С. 314-317.

²⁸ Рябов Е. В., Сергеев К. А., Маслов И. В., Куделич А. В. Личность правонарушителя-хулигана в механизме обеспечения общественной безопасности // Актуальные проблемы криминологии и профилактики правонарушений: материалы международной научно-практической конференции. – Москва: Изд-во ВНИИ МВД России, 2022. – С. 45–52.

²⁹ Матюнин А.Ф. Криминологический анализ и предупреждение хулиганства. Дисс.на соис.уч.степ.к.ю.н.- Москва. 2020 й. – С.162.

³⁰ Хренов А.В. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с хулиганством. Дисс.на соис.уч.степ.к.ю.н. - Москва.2005 й. – С.120

жабрланувчининг провокацион хулқ-атвори жиноятнинг келиб чиқишига қандай таъсир қилишига эътибор қаратганлар.

Фарб олимларининг тадқиқотлари эса асосан замонавий безорилик турлари, субмаданият таъсири ва кибер-муҳитдаги безориликка (*cyberbullying*) бағишланган. *M. Hopkins* ва *J. Treadwell* (*Буюк Британия*) стадионлардаги футбол безорилигини (*football hooliganism*) социологик ва жиноят-ҳуқуқий нуқтаи назардан ўрганиб, фанатлар субмаданиятининг агрессив ҳаракатларга трансформациясини ва бу жараёнда полициянинг профилактик стратегияларини таҳлил қилганлар³¹. *R. Spaaij* (*Нидерландия*) ва *A. Derimaker* (*Бельгия*) оммавий тадбирлар вақтидаги тартибсизликлар профилактикасида полиция, маҳаллий ҳокимият ва фуқаролик жамияти институтларининг ўзаро ҳамкорлиги масалаларини тадқиқ этишган³². *P. Scholz* (*Чехия*) ёшлар субмаданияти ва безорилик ўртасидаги узвий боғлиқликни кўрсатиб берган³³. *Leander Andres*, *Marc Fabel* ва *Helmut Rainer* (*Германия*) мактаб ўқувчилари ва ёшлар ўртасидаги зўравонлик ҳамда безориликни камайтиришда таълим муассасалари ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг биргаликдаги дастурлари (*Bullying Investigation*) самарадорлигини баҳолашган³⁴. Уларнинг фикрича, полиция аралашувидан кўра, мактаб психологи ва ота-оналарнинг эрта виктимологик профилактикаси яхшироқ натижа беради. *Bil Belsey* криминология ва ҳуқуқшуносликка “кибербуллинг” (*cyberbullying*) тушунчасини илмий жиҳатдан киритган олимлардан бири ҳисобланади. У виртуал макондаги ҳақорат ва таҳдидларнинг жамоат тартибига ва шахс руҳиятига реал ҳаётдагидек, баъзан эса ундан-да оғирроқ таъсир қилишини исботлаган³⁵. *Raphael Cohen-Almagor* интернет тармоғидаги безорилик учун нафақат жиноятчи, балки интернет-провайдерлар ва платформа эгаларининг ҳам юридик жавобгарлигини назарий жиҳатдан асослашга уринган³⁶. *Julia Riebel* ва *Reinhold S. Jäger* ўсмирлар ўртасидаги виртуал безориликнинг виктимологик профилактикаси бўйича Европа тажрибасини, хусусан, Германияда рақамли криминалистика ютуқларини амалиётга жорий этиш масалаларини ёритишган³⁷.

Хорижий олимларнинг ушбу назарий қарашлари шуни тасдиқлайдики, безорилик эндиликда фақатгина жисмоний кўча жинояти бўлиб қолмай, балки рақамли маконга ҳам кўчиб ўтмоқда. Шу сабабли, ички ишлар органларининг жамоат жойларидаги профилактик ваколатларини кенгайтириш, жиноятларни рақамли криминалистика ёрдамида фош этиш ва

³¹ Hopkins M., Treadwell J. Football Hooliganism, Fan Behaviour and Crime: Contemporary Issues. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014. – 312 p. // <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137347978>

³² Spaaij R., Derimaker A. The prevention of public disorder at mass events: A multi-agency approach in policing // *European Journal of Policing Studies*. – 2018. – Vol. 5, № 3. – P. 112-130.

³³ Scholz P. Youth Subcultures and Hooliganism: Criminological Aspects of Deviant Behavior // *Czech Journal of Criminology (Česká kriminologie)*. – 2020. – Vol. 5, № 2. – P. 45-58.

³⁴ Andres L., Fabel M., Rainer H. How Much Violence Does Football Hooliganism Cause? (CESifo Working Paper No. 9431) / Center for Economic Studies and ifo Institute. – Munich, 2021. // <https://www.cesifo.org/en/publications/2021>

³⁵ Belsey B. Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” Generation // *Cyberbullying.org*. – 2004. – URL: <http://www.cyberbullying.ca>

³⁶ Cohen-Almagor R. Confronting the Internet's Dark Side: Moral and Social responsibility on the Free Highway. – New York: Cambridge University Press, 2015. – P. 165-168.

³⁷ Jäger R.S., Riebel J. Cyberbullying bei Schülerinnen und Schülern. – Landau: Verlag Empirische Pädagogik, 2009. – 120 S.

янги турдаги жиноятларга қарши қонунчилик базасини мустаҳкамлаш халқаро криминологик тенденцияларга тўла мос келади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази томонидан юритиладиган Қонунчилик маълумотлари миллий базаси (Lex.uz) тизимида 2026 йил ҳолатига кўра 100 мингдан ортиқ турли даражадаги норматив-ҳуқуқий ва идоравий ҳужжатлар рўйхатга олинган³⁸. Статистик маълумотларга кўра, уларнинг қарийб 11 466 тасини Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳужжатлари, 10 404 тасини қонунлар ва 9 188 тасини Ҳукумат қарорлари ташкил этади.

Мазкур улкан ҳуқуқий база ичида бевосита жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва хусусан, безорилик жиноятларининг олдини олишга қаратилган ҳужжатлар улушини илмий-академик нуқтаи назардан таҳлил қилиш соҳадаги ҳуқуқий тартибга солиш даражасини баҳолашга ёрдам беради.

Жамоат хавфсизлиги ва тартибини таъминлаш соҳаси асосан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси³⁹, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси⁴⁰, 2014 йилда қабул қилинган “*Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида*”⁴¹ги, 2016 йилда қабул қилинган “*Ички ишлар органлари тўғрисида*”⁴²ги қонунлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси (ПФ-27-сон Фармон)⁴² каби таянч ҳужжатлар билан тартибга солинади. Умумий норматив базанинг тахминан 4-5% ни бевосита ҳуқуқ-тартиботни муҳофаза қилиш ва хавфсизлик соҳасидаги давлат сиёсатини белгиловчи ҳужжатлар ташкил этади.

Айнан безорилик жиноятларининг олдини олиш мақсадида қабул қилинган ва амалда бўлган ҳужжатларни таҳлил қилсак, МЖТКнинг 183-моддаси (Майда безорилик) ва Жиноят кодексининг 277-моддаси (Безорилик) ушбу жиноятни содир этганлик учун жавобгарликни белгиловчи асосий моддий-ҳуқуқий нормалардир. Шунингдек, Олий суд Пленумининг 2002 йил 14 июндаги “*Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида*”ги 9-сонли қарори ушбу нормаларни амалиётда тўғри ва бир хилда қўллашнинг процессуал механизмини яратиб берган⁴³.

³⁸ Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://lex.uz/uz>

³⁹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси (1994 йил 22 сентябрда тасдиқланган) // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/111453>

⁴⁰ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси (1994 йил 22 сентябрда тасдиқланган) // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/97664>

⁴¹ Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.05.2014 й., ЎРҚ-371-сон. – URL: <https://lex.uz/docs/2387357>

⁴² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги «Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-27-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон. – URL: <https://lex.uz/docs/5749387>

⁴³ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/97664>; Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/111453>; Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги “Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида”ги 9-сонли қарори // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/1449830>

Ички ишлар органларининг жамоат жойларида безориликни олдини олишдаги ваколатлари *“Ички ишлар органлари тўғрисида”*ги Қонуннинг 4-моддасида аниқ мустаҳкамланган бўлиб, унда жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш ички ишлар органларининг асосий йўналишларидан бири сифатида қайд этилган⁴⁴. *“Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”*ги Қонун эса профилактиканинг умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик турларини қонунчилик даражасида тартибга солиб, ички ишлар органларига безорилик содир этишга мойил бўлган шахсларни аниқлаш, ҳисобга олиш ва улар билан профилактик суҳбатлар ўтказиш ваколатини беради⁴⁵.

Юқоридаги академик таҳлил ва жадвал маълумотлари шуни кўрсатадики, ПФ-10-сон Фармони ва унга боғлиқ бошқа ҳужжатларнинг қабул қилиниши қонунчилик базасида жамоат хавфсизлигига оид янги авлод концептуал ҳужжатларининг кўпайишига олиб келган бўлса-да, айнан безориликни деталлаштирувчи, унинг замонавий турларини (хусусан, кибер-безориликни) тартибга солувчи ва *“жамоат жойи”* каби баҳоловчи тушунчаларни аниқловчи махсус норматив ҳужжатлар улуши ҳали ҳам жуда кам. Мавжуд нормалар кўпроқ умумий ва диспозитив характерга эга. Бу эса ички ишлар органлари фаолиятида муайян ҳуқуқий бўшлиқларни келтириб чиқармоқда.

Тошкент шаҳри ва Ўзбекистон миқёсида бугунги кунда амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни илмий-академик таҳлил қилиш жараёнида ички ишлар органлари ва суд-тергов фаолиятида безорилик жиноятларининг профилактикаси, уларни квалификация қилиш билан боғлиқ бир қатор ҳуқуқий бўшлиқларни бугунги кундаги амалиётдаги ҳуқуқий бўшлиқ (муаммо) сифатида кўрсатиш мумкин. Хусусан:

1. Биринчидан, *“Жамоат жойи”* тушунчасининг қонунчиликда легаллаштирилмаганлиги. Яъни, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 183-моддасида *“жамоат жойларида”* деган жумла ишлатилган бўлса-да, на қонунчиликда ва на Олий суд Пленуми қарорларида ушбу тушунчага аниқ таъриф берилмаган⁴⁶. Бу эса амалиётда *суриштирувчи, терговчи* ва *профилактика* инспекторлари томонидан мазкур тушунчанинг дискрецион (*ўз хоҳишича*) талқин қилинишига, оқибатда коррупцион хавфлар ва нотўғри квалификация ҳолатларига олиб келмоқда. Шунингдек, Жиноят кодексининг 277-моддасида *“жамиятда юриш-туриш қоидалари”* атамаси ишлатилган бўлиб, у ўта мавҳум ва кенг маънони англатади. Хорижий давлатлар жиноят қонунчилигида (*Масалан, Беларусь (ЖК 339), Қозоғистон (ЖК 275), Украина (ЖК 296), Тожикистон (ЖК 237), Россия (ЖК 213), Грузия (ЖК 239) ЖК тегишли моддалари диспозицияларида “жамоат тартиби”нинг бузилиши безорилик жиноятининг зарурий белгиси сифатида назарда*

⁴⁴ Ўзбекистон Республикасининг *“Ички ишлар органлари тўғрисида”*ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 16.09.2016 й., ЎРҚ-407-сон – URL: <https://lex.uz/docs/3027843>

⁴⁵ Ўзбекистон Республикасининг *“Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”*ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.05.2014 й., ЎРҚ-371-сон. – URL: <https://lex.uz/docs/2387357>

⁴⁶ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси (183-модда) // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/97664>; Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги «Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида»ги 9-сонли қарори // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/1449830>

тутилган) бу ўринда “жамоат тартиби” атамаси аниқ ишлатилади.

Қонун лойиҳаси доирасидаги таклиф:

1. Жиноят кодексининг 8-бўлими (“Атамаларнинг ҳуқуқий маъноси”) қуйидаги мазмундаги тушунча билан тўлдирилсин:

“Жамоат жойи — тўсиқсиз кириш (бўлиш) учун очиқ бўлган ёхуд фуқароларнинг турли эҳтиёжларини қаноатлантириш учун мўлжалланган жойдаги участкалар, бинолар, хоналар, иншоотлар, уларнинг қисмлари, шунингдек транспорт коммуникациялари.

Жамоат жойлари доимий, вақтинча ва бир марталик тусдаги жамоат жойларига бўлинади”.

2. Жиноят кодексининг 277-моддаси 1-қисми диспозицияси қуйидаги таҳрирда баён этилсин: “Безорилик, жамоат тартибини қасддан бузиш, ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш, дўппослаш, соғлиқнинг бузилишига сабаб бўлган баданга енгил шикаст етказиш ёки ўзганинг мулкига шикаст етказиш ёхуд нобуд қилиб анча миқдорда зарар етказиш билан содир этилса...”.

Ушбу қонун лойиҳаси қабул қилиниши натижасида ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги мавҳумликлар барҳам топади. Ички ишлар органлари ходимлари томонидан “жамоат жойи”ни нотўғри талқин қилишнинг олди олинади, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари асоссиз чекланиши камаяди. ЖК 277-моддасида “жамоат тартиби” ва “қўрқитиш” белгиларининг киритилиши эса жиноятнинг объектини тўғри ва халқаро стандартларга мос равишда аниқлашга хизмат қилади.

2. Иккинчидан, кибермакондаги безорилик (виртуал безорилик) учун жавобгарликнинг йўқлиги. Яъни, бугунги кунда интернет ва ижтимоий тармоқларда (Telegram, Instagram, TikTok ва ҳ.к.) фуқароларни ҳақорат қилиш, шаънини камситувчи контентларни оммавий тарқатиш (кибербуллинг) орқали виртуал маконда осойишталикни бузиш ҳолатлари кескин ортиб бормоқда. Аммо миллий қонунчилигимизда виртуал безорилик учун тўғридан-тўғри маъмурий ёки жиноий жавобгарлик нормаси назарда тутилмаган бўлиб, бундай ҳаракатлар кўпинча шахсга қарши қаратилган ҳақорат ёки туҳмат моддалари билангина баҳоланмоқда. Ваҳоланки, бу ҳаракатлар бутун бошли жамоатчиликнинг виртуал осойишталигига тажовуз қилади.

Қонун лойиҳаси доирасидаги таклиф:

1. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс янги 183¹-модда билан тўлдириш таклиф этилади. Яъни: “183¹-модда. Виртуал майда безорилик Оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида фойдаланувчиларнинг осойишталигини бузувчи, уларни беҳузур қилувчи ёки ахлоқ қоидаларига зид мазмундаги хат-хабарлар, расмлар ёки бошқа видео-фото материалларни жойлаштириш — базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қamoққа олишга сабаб бўлади”.

2. Жиноят кодексига янги 277¹-модда киритиш таклиф этилади. Яъни, “277¹-модда. Виртуал макондаги безорилик Оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида фойдаланувчиларнинг осойишталигини бузувчи, уларни беҳузур қилувчи ёки ахлоқ қоидаларига зид мазмундаги

хат-хабарлар, расмлар ёки бошқа видео-фото материалларни жойлаштириш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганларидан кейин содир этилган бўлса — базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч юз соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади”.

Мазкур таклифдан кутиладиган натижалар шуки, ижтимоий тармоқлардаги безорилик ва кибербуллинг ҳолатлари устидан қатъий ҳуқуқий назорат ўрнатилади. Ички ишлар органларининг кибержиноятларга қарши курашиш марказлари учун аниқ ҳуқуқий инструмент яратилади. Ёшлар ва вояга етмаганларнинг виртуал макондаги рухий ва маънавий хавфсизлиги тўлиқ таъминланади, рақамли криминалистика соҳаси ривожланади.

3. Учинчидан, баҳоловчи ва мавҳум атамаларнинг Жиноят кодексида сақланиб қолаётганлиги. Яъни, Жиноят кодексининг 277-моддаси 2-қисми “г” бандидаги “ўтакетган беҳаёлик” ҳамда “д” бандидаги “оғиз аҳволдаги шахсларни хўрлаб” атамалари ўта субъектив ва баҳоловчи хусусиятга эга бўлиб, турли терговчилар ва судьялар томонидан турлича талқин қилинмоқда. Қолаверса, “оғиз аҳволдаги шахсларни хўрлаб” жумласидаги “хўрлаш” атамасининг аниқ юридик таърифи йўқ. “Қария” ва “ногирон” шахслар шундоқ ҳам оғиз аҳволдаги шахслар тоифасига кириши инobatга олинмаган, бу эса қонунда тавтология (*сўз қайтариқлари*)ни юзага келтирган.

Қонун лойиҳаси доирасидаги таклиф:

1. Жиноят кодексининг 277-моддаси 2-қисмидан “г” банди (ўтакетган беҳаёлик) бутунлай чиқариб ташлаш таклиф этилади.

2. Жиноят кодексининг 277-моддаси 2-қисми “д” банди қуйидаги тахрирда баён этиш таклиф этилади: “д) 14 ёшга тўлмаган ёки оғиз аҳволдаги шахсларга нисбатан содир этилса”.

Мазкур таклифдан кутиладиган натижалар шуки, ортиқча ва такрорланувчи, субъектив баҳоланадиган атамалар (“ўтакетган беҳаёлик”, “хўрлаб”, “қария”, “ногирон”) қонун матнидан чиқарилиб, ҳуқуқни қўллаш амалиётида процессуал аниқликка эришилади. 14 ёшга тўлмаган шахсларга (ёш болаларга) нисбатан жиноят содир этилишининг оғирлаштирувчи ҳолат сифатида аниқ ёзилиши миллий фуқаролик қонунчилигига ва халқаро нормаларга мослаштирилади. Суд хатоликлари камаяди.

4. Тўртинчидан, такроран ва рецидив безорилик учун бир хил жазо санкциясининг белгиланганлиги. Яъни, амалдаги Жиноят кодексининг 277-моддаси 3-қисми “а” бандида безориликни “такроран ёки хавфли рецидивист томонидан” содир этилиши битта бандда берилган ва улар учун бир хил жазо (3 йилдан 5 йилгача озодликдан маҳрум қилиш) назарда тутилган. Ваҳоланки, хавфли рецидивист томонидан содир этиладиган жиноятнинг ижтимоий хавфлилики даражаси такроран жиноят содир этишга нисбатан анча юқоридир. Икки хил ижтимоий хавфлилиikka эга бўлган субъектларга бир хил санкция қўллаш ЖКнинг 8-моддасидаги одиллик принципига зиддир.

Қонун лойиҳаси доирасидаги таклиф: Жиноят кодексининг 277-моддасини такомиллаштириб, такроран содир этилган безориликни 2-қисмга (*енгилроқ санкция*), хавфли рецидивист томонидан содир этилган безориликни эса 3-қисмга (*оғирроқ санкция*) ажратиш орқали 277-модда 2-қисми янги “в” банди билан тўлдириш: “в) такроран содир

этилган бўлса”. 277-модда 3-қисми “а” банди қўйидаги таҳрирда баён этиш таклиф этилади. Яъни: “а) икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан” ва янги “б” банди киритиш: “б) хавфли рецидивист томонидан содир этилган бўлса”.

Мазкур таклифдан келажакда кутиладиган натижалар шуки, бунда жиноий жазонинг индивидуаллаштириш ва одиллик тамойиллари тўлиқ таъминланади. Судлар томонидан жазо тайинлашда жиноятчи шахсининг ижтимоий хавфлилиқ даражаси адолатли баҳоланади. Судланганлик ҳолати тугалланмаган хавфли рецидивистлар учун жавобгарлик муқаррарлиги ва оғирлиги кафолатланади.

5. Бешинчидан, икки томонлама ўзаро безорилик ишларида терговнинг процессуал мураккабликлари. Яъни, амалиётда ички ишлар органлари тергов бўлинмалари олдида энг мураккаб вазиятлардан бири – икки ёки ундан ортиқ гуруҳлар ёки шахслар ўртасидаги ўзаро муштлашувда (безориликда) ҳар икки томон бир-бирига тан жароҳати етказиши ва бир вақтнинг ўзида ҳам айбланувчи, ҳам жабрланувчи сифатида иштирок этишидир. Бундай пайтда кўрсатмалар қарама-қаршилигини ҳолис баҳолашнинг замонавий криминалистик механизмлари қонунчиликда тўлиқ акс этмаган.

Қонун лойиҳаси доирасидаги таклиф: Жиноят-процессуал кодексининг 106-моддаси қўйидаги мазмундаги ўнинчи қисм билан тўлдирилсин: “Сўроқ жараёнида полиграф ҳамда инсон юрак пульсини ўлчаш орқали унинг ҳаққоний кўрсатмалар бераётганлигини аниқлаш ускуналари фақатгина психолог-эксперт иштирокида амалга оширилиши мумкин. Кардиограмма сўроқ баённомасига илова қилинади”.

Мазкур таклифдан кутиладиган натижа шуки, гумонланувчи ёки айбланувчиларнинг кўрсатмаларини ҳолисона текширишнинг илғор рақамли ва психологик усуллари процессуал жиҳатдан қонунийлаштирилади. Ички ишлар органлари терговчилари томонидан жиноятларни иссиқ изидан, далилларни йўқотмасдан тезкор фош этиш даражаси ошади. Оғир вазиятларда айбсиз шахсларнинг жавобгарликка тортилишининг олди олинади.

Юқорида олиб борилган комплекс академик таҳлиллар шуни кўрсатадики, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 15 январдаги ПФ-10-сон Фармони ички ишлар органларининг жамоат жойларидаги профилактик фаолиятини бутунлай янги илмий-инновацион босқичга олиб чиқди. Криминология тадқиқот институтининг ташкил этилиши соҳада нафақат реактив, балки илмий прогнозларга асосланган проактив кураш тизимини яратди. Маҳаллий ва хорижий олимларнинг назарий қарашлари, шунингдек, Lex.uz миллий қонунчилик базасидаги статистик кўрсаткичларни қиёсий ўрганиш натижасида миллий жиноят ва маъмурий қонунчилигимизда “жамоат жойи” тушунчасини легаллаштириш, кибербуллинг учун жавобгарликни белгилаш, баҳоловчи атамаларни бекор қилиш ҳамда рақамли криминалистика усуллари (полиграф) процессуал қонунчиликка киритиш бўйича аниқ қонун лойиҳалари ишлаб чиқилди. Ушбу таклифларнинг амалиётга татбиқ этилиши ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича ваколатлари ва фаолиятининг ҳуқуқий-ташкилий асосларини мустаҳкамлашга, жамиятда қонун устуворлиги ва фуқароларнинг тинч-осойишта ҳаётини кафолатлашга хизмат қилади.